

Félegyházi Tamás és Komáromi Csipkés György bibliafordításának kapcsolatáról*

A diákköri dolgozatomból továbbfejlesztett, „A tékozló fiú példázata régi magyar bibliafordításainkban” című 1997-ben írt szakdolgozatom készítése közben vettem észre, hogy a példázat szövegében Félegyházi Tamás Új Testamentuma (1586) és Komáromi Csipkés György bibliafordítása (1675/1718) egy-két helyen feltűnő egyezést mutat. Ezeknek a fordításoknak általában ismert a szakirodalma, ezért ezekre most bővebben nem térek ki. Azt azonban megemlítem, hogy a Komáromi Csipkés-féle fordítást nemcsak önálló átültetésnek, hanem legalább ennyire a Vizsolyi Biblia egyfajta revíziójának, átdolgozásának is tekintik: „a munka csak fenntartásokkal nevezhető önálló, az eredeti nyelvekből készült fordításnak, mert sokkal inkább az, aminek készült is: a Károlyi fordításnak az eredeti szöveg alapján készült átdolgozása, revideálása.” (Vö. MUZSNAI LÁSZLÓ, Komáromi Csipkés György bibliafordítása. In: Károlyi-Emlékkönyv. Szerk. VASADY BÉLA. Bp., 1940. 154). Az, hogy a bibliafordítások közt vannak egyezések, érthető, hiszen az alapszöveg azonos, s az egyes fordításokra a szóbeli hagyomány is hathatott. A tékozló fiú története egyébként a Bibliának talán a legismertebb példázata. A kiemelt mondatokkal azt kívánom illusztrálni, hogy a címben említett két munka között, legalábbis ezen példázat szövegében, valószínűsíthető egyfajta kapcsolat, hatás.

Az alábbiakban ezeket az egyezéseket mutatom be. Először a Károlyi-féle fordítást, amit Komáromi Csipkés átültetése követ, hogy az eltérések jól láthatók legyenek. Ezután a Félegyházi-fordítást hozom, amiben pedig a Komáromi Csipkés szövegével való egyezések láthatók. A két fordítás közti kapcsolat lehetőségét megerősíti és mutatja, hogy az általuk alkalmazott egyező alakokat, szerkezeteket a többi, a szakdolgozatomban vizsgált fordító, egy eset kivételével, nem alkalmazza. Ezt a többi fordítás megfelelő alakjainak zárójelben való közlésével szemléltetem is.

Lk 15: 15: Károlyi: Bibl.: Es el ménuén *adá magát* annac az tartománnac egy lakosához, ki el küldé azt az ő mezeire hogy legeltetne az difznókat. — Komáromi Csipkés: Bibl.: És el-menvén *ragafzkodék* annak a' tartománynak egy polgárához, és el-küldé ötet az ő mezeire, hogy legeltetné a' difznókat. — Félegyházi: ÚT.: Es elmenuen *ragazkodek* egy polgarahoz annak az tartomannak: es küldé ötet az önnön mezeire legeltetni az diznokat. (Vö.: MünchK.: *eggelolo*; JordK.: *fogaa magat*; ÉrsK. 11: *alla*; Pesti: NTest.: *zerzewde*; Sylvester: ÚT.: *hazzā ālla*; Heltai: Bibl.: *ada magát*; Káldi: Bibl.: *adá magát*.)

Lk 15: 16: Károlyi: Bibl.: Es keuánnya vala megtölteni az ő gyomrát az mosléckal mellyet éfznek vala az difznók, de aztis fenki nem adgya vala. — Komáromi Csipkés: Bibl.: És kívánnya vala meg-tölteni az ő hasát az korpákból mellyeket éfznek vala a' difznók, és fenki nem adgya vala néki. — Félegyházi: ÚT.: Es keuannia vala betölteni az ő hasat az korpakból mellicket eznek vala az diznok: es fenki nem ad vala neki. (Vö.: MünchK.: *malatacbol*; JordK.: *zyrokbol*; ÉrsK. 11: *malatakbol*; Pesti: NTest.: *tewrkellyel*; Sylvester: ÚT: *malātāual*; Heltai: Bibl.: *tórkölyöckel*; Káldi: Bibl.: *malátával*.)

*Nyelvi és Művelődéstörténeti Adattár 20. (vö. OTKA T 029146).

Lk 15: 22: Károlyi: Bibl.: Es monda az ő atya az szolgálknac: hozzátok elő amaz én fő öltöző ruhámat, és öltöztetfevec fel őtet, és adgyátoc gyűrőt az ő kezébe, és farut az ő lábaiba. Komáromi Csipkés: Bibl.: Monda pedig az atya az ő szolgálainak: Hozzátok-ki amaz első ruhát, és öltöztetfevec-fel őtet, és adgyátok gyűrőt az ő kezébe, és farut lábaiba. — Félegyházi: ÚT.: Monda pedig az ő attia az ő szolgálainak, Hofzatok ki az ruhát amaz ellőt, és öltöztetfevec fel őtet, es adgyátok gyűrőt az ő kezébe, es farut lábaiba. (Vö.: MünchK.: *elő stolat*; JordK.: *elle rwhayat*; [!] ÉrsK. 11: *yelefb rwhat*; Pesti: NTest.: *leg iobbjk rwhat*; Sylvester: ÚT.: *fű ruhát*; Heltai: Bibl.: *ielesbic ruhát*; Káldi: Bibl.: *leg-jobb ruhát*.)

Lk 15: 25: Károlyi: Bibl.: Vala pedig az ő nagyobic fia az mezőn, ki mikor háza iouén közelgetet volna az házhoz, hallá az éneklést és az vigadozást. — Komáromi Csipkés: Bibl.: Vala pedig az ő vénebbik fia a' mezőn, és hogy jöven közelgetett volna a' házhoz, hallá az énekléseket és tánczolásokat. — Félegyházi: ÚT.: Vala pedig az ő fia amaz öregbik az mezőn: es mikor eliouen közelgette az házhoz, hallá az énekléseket és tánczolásokat. (Vö.: MünchK.: *hangollatot a' kart*; JordK.: *zenghesih es tanczolasath*; ÉrsK. 11: *wygalagot Es fyp zot*; Pesti: NTest.: *wygalag tetement ees a tanczot*; Sylvester: ÚT.: *lipolást es tanczolást*; Heltai: Bibl.: *zongest, es a' vigadást*; Káldi: Bibl.: *éneklést, és a' tánczot*.)

Lk 15: 26: Károlyi: Bibl.: Es égyet az szolgálak között elő szólituán, megtudakozéc rayta mi dolog volna az. — Komáromi Csipkés: Bibl.: És hozzá-hiván edgyet a' gyermekek között, megtudakozá mi volna ez? — Félegyházi: ÚT.: Es elő hiuan eggiet az gyermekek között, meg tudakozék miczoda volna ez. (Vö.: MünchK.: *zolga*; JordK.: *zolgay*; ÉrsK. 11: *zolgaak*; Pesti: NTest.: *zolgakba*; Sylvester: ÚT.: *szogainak*; Heltai: Bibl.: *szolgác*; Káldi: Bibl.: *szolgák*.)

Lk 15: 31: Károlyi: Bibl.: Ő pedig monda neki, fiam te mindenkor én velem vagy, és minden marhám tiéd. — Komáromi Csipkés: Bibl.: Ő pedig monda neki: Fiam, te mindenkor én velem vagy, és mindenek a' mellyek enyimek, tieid. — Félegyházi: ÚT.: Az pedig móda neki, Fiam, te mindenkor en velem vag, es mindenek az melliczek enimek, tieid. (Vö.: MünchK.: *méd az eneim tieid*; JordK.: *es az enymók myndenek tyedek*; ÉrsK. 12: *Es mynden Iozagom tyeed*; Pesti: NTest.: *ees myndenek kjk enyim tyieid*; Sylvester: ÚT.: *es valami ennekem vagon mind tied*; Heltai: Bibl.: *es mindenem tyied*; Káldi: Bibl.: *és mindenem tied*.)

Komáromi Csipkés György tehát ismer(het)te elődje munkáját, és erre meg is volt a lehetősége, hiszen mindkét fordító életének nagy részét Debrecenben töltötte. A város református közösségében kiemelkedő helyet foglaltak el. Debrecen városa mindkettejük művének megjelentetését anyagilag is támogatta. Félegyházi fordítását itt helyben adták ki, kétszer is: 1586-ban és 1609-ben, ezért nagyobb példányszámban megtalálható lehetett a város lakossága körében (vö. BOTTYÁN JÁNOS, A magyar Biblia évszázadai. Bp., 1982. 52, 74). Bizonyára Komáromi Csipkés György tulajdonában is volt egy példány, amit munkája során fel is használ(hat)ott. Azt viszont megemlítem, hogy a tékozló fiú példázatának más részeiben, illetve az újszövetség egyes helyein szűrőpróbaszerűen végzett vizsgálódásaim során a fent bemutatotthoz hasonló feltűnőbb egyezést nem találtam.

DEMJÁN ADALBERT